

MAKTABGACHA TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING IJODIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Matchanova Nazokat Qudrat qizi

Urganch Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10158274>

Annotatsiya: mazkur tezisda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining bo'lajak o'qituvchilari o'rtasida ijodiy kompetensiyani shakllantirish bo'yicha tadqiqotlar tavsifi keltirilgan. Ijodiy kompetensiyani shakllantirish jarayoni yondashuvlarga asoslangan edi: kompetension, tizim-faoliyat va germeneytik. Ijodiy kompetensiyani shakllantirish jarayoni "tadqiqot faoliyati asoslari"ni o'rganish doirasida amalga oshirildi.

Kalit so'zlar: ijodiy kompetensiya, ilmiy hamkorlik, maktabgacha ta'lim tashkiloti, ta'lim tizimi, talaba, mexanizm.

Kirish.

Ta'lim to'g'risidagi qonunda bayon qilinganidek, maktabgacha ta'lim ta'limning birinchi darajasi ekanligini hisobga olib, jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida o'qituvchi kasbi bolalarning kelajak avlodini tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining bo'lajak o'qituvchilarining ijodiy kompetensiyasini shakllantirish zarurati kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, unda ta'lim faoliyatini tashkil etishga ijodiy yondashish, maktabgacha ta'lim tashkilotidagi ta'lim faoliyatining barcha sub'ektlari bilan o'zaro aloqada bo'lish, bolalarni rivojlantirishning individual dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, ta'lim va tadqiqot muammolarini hal qilish, davlat ta'lim standarti talablarini hisobga olgan. Bundan tashqari, talabalardan o'z pedagogik tadqiqotlari ustida ishlash talab qilinadi.

Normativ hujjatlarga murojaat qilaylik. "O'qituvchi (maktabgacha, boshlang'ich, umumiy o'rta ta'lim sohasidagi pedagogik faoliyat) kasbiy standartida o'qituvchining mehnat harakatlaridan biri bolalarning turli xil faoliyat turlarida konstruktiv o'zaro ta'sirini tashkil etish, bolalarning faoliyatni erkin tanlashi uchun sharoit yaratish, qo'shma faoliyat ishtirokchilari, materiallar to'plashi lozim. Ta'lim yo'nalishi bo'yicha oliy ta'limning davlat ta'lim standartida pedagogik ta'lim (bakalavr darajasi) bitiruvchi talabalarning ijodkorligi, faolligi va tashabbuskorligini rivojlantirish, ta'lim sohasidagi tadqiqot muammolarini hal qilish, bolalarni tarbiyalash va ma'naviy-axloqiy rivojlantirish muammolarini hal qilish, bolalarining hamkorligini tashkil etish ko'nikmalarini o'z ichiga olgan vakolatlari ko'rsatilgan. Shunday qilib, zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligi amalga oshiriladi va ularda ijodiy kompetensiyani shakllantirish zarurati aniqlanadi, bu esa "... har bir bolaning o'zi, boshqa bolalar, kattalar va dunyo bilan munosabatlar sub'ekti sifatida qobiliyatlari va ijodiy salohiyatini rivojlantirish" ga qadar davlat ta'lim standartining vazifalaridan birini hal qilishga imkon beradi.

E'tibor bering, kelajakdagi o'qituvchining ijodiy kompetensiyasi deganda biz yangi pedagogik mahsulotni qabul qilish va yaratishga, g'oyalarni yaratishga, pedagogik muammolarni hal qilishga qaratilgan haqiqiy ijodiy, kommunikativ, jamoaviy kompetensiyalar va shaxsiy xususiyatlar (muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi, qiziquvchanlik, tavakkalchilikka moyillik, tashabbuskorlik) majmuini tushunamiz. o'qituvchilarning ijodiy kompetensiyasini yanada shakllantirish murakkab jarayon hisoblanadi.

Ishbu ishni amalga oshirishda biz quyidagi yondashuvlarga tayandik: kompetentsion, tizimli faoliyat va germenevtik. Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv, bu shaxsda ma'lum vakolatlar va vakolatlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi (bizning ijodiy kompetentsiyani o'rganishimizda), oliy ta'lim bitiruvchilarini nafaqat ma'lum bir sohadagi mutaxassislar, balki shaxslar, jamoa a'zolari va zamonaviy jamiyat sifatida har tomonlama tayyorlashni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv bilim tarkibiy qismini amaliy yo'nalish nuqtai nazaridan kuchaytiradi va shu bilan shaxsning rivojlanishiga, uning o'zini o'zi anglashiga yordam beradi, bu bizning faoliyatimizda shakllangan kompetentsiyaning o'ziga xos xususiyatlari tufayli alohida ahamiyatga ega. Biz ijodiy kompetentsiya tarkibiga kiruvchi talabalar orasida ijodiy, kommunikativ, jamoaviy kompetentsiyalar va shaxsiy fazilatlarni (muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi, qiziquvchanlik, tavakkalchilik tendentsiyasi, tashabbuskorlik) rivojlantirdik, jamoada ishlash, g'oyalar yaratish, turli xil muammolarni hal qilish, yangi mahsulot yaratish bo'yicha tajribalarini boyitdik.

Tizim-faoliyat yondashuvi doirasida, bu bilim jarayoni talabalarga ma'lumot uzatish orqali emas, balki uning faol faoliyati jarayonida amalga oshirilishi kerak degan qoidaga asoslanadi. Biz faoliyatni har tomonlama amalga oshirdik, maqsad, mazmun, usullar, shakllar, vositalarning muvofiqligini kuzatish, natijalarni baholash va faoliyatni aks ettirish. O'quv va darsdan tashqari faoliyatni tashkil etishda, individuallashtirish va farqlashda ijodiy yondashuvni qo'llagan holda, biz har bir talabaga turli xil faoliyat turlari orqali o'z rivojlanish traektoriyasini tuzishda tanlash imkoniyatini berdik. Har bir talaba faoliyatning faol ishtirokchisi bo'lib, turli rollarni sinab ko'rdi: "rahbar", "realist", "g'oyalar generatori" va boshqalar. Germenevtik yondashuvga nisbatan, biz "men va boshqasi" ning kombinatsiyasi sifatida tushuniladigan yaratilish jarayonini amalga oshirdik, natijada o'ziga xos yangi meta-harakatlar paydo bo'ladi, ya'ni boshqasining faoliyatini tashkil etish faoliyati.

Oliy ta'limdagi ilmiy-tadqiqot komponentining rolini aktallashtirish, ta'limni insonparvarlashtirish doirasida maxsus hamkorlikni yaratishga yo'naltirilganligi, shuningdek, ijodkorlikdan foydalanish faoliyatning barcha turlari va janrlarida mumkin degan haqiqatni hisobga olgan holda kelajakdagi o'qituvchiga qo'yiladigan zamonaviy talablar muammosi bo'yicha yuqoridagilarni tahlil qilib, o'quv jarayonini tashkil etish variantlaridan biri sifatida biz pedagogik jarayon sub'ektlarining ilmiy-tadqiqot faoliyatidagi o'zaro ta'siri usuli degan ma'noni anglatuvchi ilmiy ijodkorlikni taklif qildik, uni amalga oshirish bosqichlardan o'tishni o'z ichiga oladi: monitoring va dialog va ketma-ket ("uchrashuv", tushunish, fikrlash, faoliyat), uslubiy jihatdan germenevtik pozitsiyalarga asoslangan yondashuv.

Shunday qilib, ushbu yondashuvlar maktabgacha ta'lim mutaxassisligi talabalarining ijodiy kompetentsiyasini shakllantirish jarayonini mutaxassislarni tayyorlash uchun barcha zamonaviy talablarni va kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etishga imkon berdi, bu yerda o'qituvchi shaxsda bir xil fazilatlar va vakolatlarni shakllantirishi va rivojlantirishi kerak.

Maktabgacha ta'lim mutaxassisligi talabalarining ijodiy kompetentsiyasini shakllantirish jarayoni mutaxassislik fanlarini o'rganish doirasida mazmunli ravishda amalga oshirildi, uning doirasida talabalar psixologik va pedagogik tadqiqotlar mantig'ini bilishlari kerak. Ushbu turdagi ishlarni tashkil qilish jarayonida biz evristik, tadqiqot, aks ettirish usullarini qo'lladik, ijodiy usullardan foydalandik, ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun mashqlar, o'zaro tushunish, badiiylik, muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi, qiziquvchanlik, tavakkalchilik va

tashabbuskorlik. Loyihalar usuliga alohida e'tibor qaratildi, buning natijasida talabalar pedagogik mahsulot yaratdilar, pedagogik amaliyot davomida amalga oshirdilar. Shunday qilib, mutaxassislik fanlarining mazmuni bizga ijodiy kompetentsiyaga kiritilgan har bir kompetentsiya va shaxsiy fazilatlarini samarali rivojlantirishga, har bir darsda ijodiy texnika va mashqlarni qo'llashga, talabalarni o'z tadqiqotlari ustida ishlashga jalb qilishga imkon berdi.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy kompetentsiyasini shakllantirish jarayonini tashkil etish ilmiy ijod yordamida amalga oshirildi, bu esa o'tish va ketma-ket bosqichlarni o'z ichiga oladi. Avvalo, biz mikro guruhlar tarkibini doimiy ravishda o'zgartirdik, shunda talabalar turli jamoalarda tajribaga ega bo'lishlari mumkin edi. Ilmiy hamkorlikning birinchi bosqichi - "uchrashuv" amalga oshirildi, bu birgalikdagi faoliyat jarayonida hissiy tajribani yaratishga asoslangan bo'lib, u yerda mavjud bo'lish huquqiga ega bo'lgan va muammoni hal qilishning yana bir varianti sifatida qabul qilingan o'z fikrining ochiq ifodasi mamnuniyat bilan qabul qilindi. Bunday shaxslararo o'zaro ta'sir turli xil his - tuyg'ular, shu jumladan jamoaviy his-tuyg'ularning namoyon bo'lishi bilan birga keldi.

O'zlarining ichki tajribalari orqali sub'ektlar motivlar, intilishlar, ma'nolar, g'oyalarni his qildilar, ya'ni umuman boshqasini tushunishga, boshqasining o'rniga turishga harakat qildilar (tushunish bosqichi). Bundan tashqari, talabalar allaqachon rasmiylashtirilgan g'oyalar, xulosalar, ilmiy tushunchalar va matnlar bilan ishladilar. Ular kelishish, rad etish yoki qabul qilish bilan birga kelajakdagi faoliyat rejasini tuzdilar; shuningdek, ular ilmiy matnni talqin qildilar, jamoa a'zolarining fikrlarini tahlil qildilar va umumiy xulosaga kelishdi. Talabalar bir-birlarini tushuna boshladilar, chunki yagona aloqa mavzusi topildi, ilmiy muloqotning samarali qurilishiga, muammolarni tez va samarali hal qilishga yordam beradigan, hamma uchun tushunarli bo'lgan ilmiy atamalar muloqotga kiritildi.

Tushunish bosqichi bilan bir vaqtning o'zida fikrlash bosqichi boshlandi, unda talabalar ilmiy xarakterdagi ma'lumotlar bilan faol ishladilar, o'zlarining ilmiy tadqiqotlari matnini yaratish ustida ishlashni davom ettirdilar. Keyingi bosqichda (faoliyat) talabalar yangi pedagogik mahsulotni loyihalash ustida ish olib bordilar, uni keyinchalik turli darajadagi konferensiyalar va tanlovlarda, grantlarda va boshqalarda taqdim etish mumkin. Ilmiy yaratilish jarayonida oxirigacha bo'lgan bosqichlar amalga oshirildi. Monitoring natijalarini hisobga olgan holda, biz har bir talabaning ijodiy kompetentsiyasi tarkibiga kiradigan har bir kompetentsiyani va shaxs sifatini rivojlanishini bashorat qildik. Shu bilan bir qatorda, biz talabalarni monitoring natijalari bilan tanishtirdik va o'z rivojlanish traektoriyasini qurishni taklif qildik. Tadqiqot davomida muloqot formati dialog bo'lib, o'qituvchi ilmiy maslahatchi, repetitor, nafaqat o'qituvchi va talabalar o'rtasida, balki talabalar o'zlari o'rtasida ham mavzu pozitsiyasini yaratuvchisi sifatida ishlagan. Shunday qilib, biz ijodiy muhitni yaratishga harakat qildik, bu bir tomondan ilmiy ijodkorlikning barcha bosqichlarini o'z ichiga oladi, boshqa tomondan, har bir talaba uchun ijodiy kompetentsiyani individual ravishda shakllantirish uchun shart-sharoitlarni o'z ichiga oladi.

References:

1. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) [Текст] / В.С. Безрукова. – Екатеринбург: ПЕРО, 2000. – 937 с.
2. Madraximovich, K. E., & Ruzimovich, Y. J. (2021). Application of Problem-Based Teaching

Methods in the Development of Mathematical Thinking Skills of Students. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 43-47.

3. Khudoynazarov, E. (2023). THEORETICAL FOUNDATIONS OF GROWING LOGICAL THINKING OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS. *International Bulletin of Engineering and Technology*, 3(5), 33-37.

4. Madрахимович, K. E. (2023). Didactic Principles of Developing Logical Thinking in Students. *New Scientific Trends and Challenges*, 97-100.

5. Худойназаров, Э. М., & Бекметова, З. З. Қ. (2022). ЎҚУВЧИЛАРДА ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ВА МЕТОДИК АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 1099-1107.

6. Эгамберган, X. M., & Хўжаниёзова, Ш. Б. (2023). АЛ-ХОРАЗМИЙ-БАРЧА ЗАМОНЛАРНИНГ ЭНГ УЛУФ МАТЕМАТИГИ. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(1), 4-10.

7. Худойназаров, Э. М., & Авезова, Д. Ф. Қ. (2023). ИНСОН ФИКРЛАШИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 310-317.

8. Худойназаров, Э. М., & Авезова, Д. Ф. Қ. (2023). ЎҚУВЧИЛАРДА МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 289-297.

9. Сатлиқов, F. P., & Худойназаров, Э. М. (2022). ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎҚУВ-БИЛИШ ФАОЛЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ МУҲИМ ОМИЛЛАР. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(7), 800-805.

10. Мадрахимович, Э. X., & Ражабова, С. М. (2022). ЭВРИСТИК МЕТОД ЁРДАМИДА БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ ЎҚУВ ФАОЛЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(12), 315-323.

11. Худойназаров, Э. М., & Дўсчанова, М. М. (2022). БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ЎҚУВЧИЛАРДА ТАЯНЧ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 1108-1115.

12. Khudoynazarov, E. M., Xasanova, D. S. Q., & Rimboyev, N. M. Q. (2022). МАТЕМАТИК BOSHQOTIRMALAR–BOSHLANG ‘ICH TA‘LIMDA O ‘QUVCHILAR O ‘QUV FAOLIYATINI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 174-181.

13. Худойназаров, Э. М. (2020). Устные упражнения как основа формирования и развития деятельности математического мышления у учащихся начальных классов. *International scientific review*, (LXXI), 93-94.

14. Худойназаров, Э. М., & Бобожонов, А. Б. СИНФДАН ТАШҚАРИ ИШЛАРДА ЎҚУВЧИЛАРИДА МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИИНОВАЦИОН ЖИХАТЛАРИ.

15. Худойназаров, Э. М. (2022). СИНФДАН ТАШҚАРИ ИШЛАР ЎҚУВЧИЛАР МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛИ СИФАТИДА: <https://doi.org/10.53885/edinres>. 2022.8. 08.032 Худойназаров Эгамберган Мадрахимович, катта ўқитувчи, Урганч давлат университети. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (8), 207-211.